

فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت

شماره پیاپی ۵۲ - دوره دوم ، شماره ۳۵ - پاییز ۹۳

مقاله شماره ۳ - صفحات ۵۳ تا ۷۰

بررسی کارکردهای پنهان تنوع و چندگونگی مدارس (باتوجه به اهداف مصوب)

امیر نوری زاده^۱

بهروز نظری^۲

چکیده

هدف اصلی مقاله حاضر بررسی کارکرد های پنهان آموزشی - تربیتی تنوع و چند گانگی مدارس می باشد. این پژوهش از نوع توصیفی، و با روش برگزاری جلسات کانونی به انجام رسید. جامعه آماری، شامل دانش آموزان دختر و پسر، والدین، مدیران مدارس عادی دولتی، غیر دولتی، استعداد های درخشان، نمونه دولتی، هیات امنایی، شاهد، ایثارگران، راه دور، بزرگسالان، مدارس وابسته و مدارس استثنایی در کلیه مدارس متوسطه شهر تهران است. براساس تحلیل کیفی از مصاحبه های انجام شده و در چارچوب شش ساحت سند تحول، ۱۸ کارکرد پنهان آموزشی - تربیتی در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. از جمله نتایج پژوهش می توان به موارد ذیل اشاره نمود: کارکردهای: انتظار پاداش بدون تلاش، نتیجه گرایی، وجود انگیزه تحصیلی، وجود فضای رقابتی، عدالت آموزشی جزء کارکرد های پنهان تنوع مدارس در بخش آموزشی بودند. و کارکرد های توجه به آراستگی ظاهری و فردی، التزام به ارزش های نظام، تکریم معلمان، وجود احساس غرور کاذب، وجود احساس خود کم بینی، وجود احساس تفاوت طبقاتی، فرار مغزها، سطحی سازی ارزش های دینی، وجود علاقه به نماز و شعایر دینی، گرایش به فعالیت های اجتماعی، ایجاد احساس شکست تحصیلی جزء کارکرد های پنهان تنوع مدارس در بخش تربیتی بودند. و تعالی کیفیت فعالیت های آموزشی و تربیتی جزء کارکرد مشترک آموزشی - تربیتی می باشد.

واژگان کلیدی: تنوع و چندگونگی مدارس، کارکرد پنهان، کارکرد تربیتی، اهداف مصوب

^۱ کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تهران

^۲ دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش با تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی از فروردین ۱۳۶۵ آغاز به کار کرد (گلشن فومنی، ۱۳۸۰: ۸۷)؛ از اهداف بنیادی این شورا، تقلیل دادن کارکرد^۱ هایی در آموزش و پرورش بود که با نظام جمهوری اسلامی ایران در تعارض بود. این کارکردها در شرایط امروز بسیار تنوع دارد و دلیل عمده آن مربوط به مدارس متنوعی است که در کشور داریم. مدرسی که خاستگاه های متفاوتی دارند و فلسفه تاسیس این مدارس متنوع متوجه نیازهای خاصی است که در برهه ای از زمان احساس می شود. البته در بعضی مدارس، این نیازها تا زمان حاضر نیز احساس می شود. اما در بین مدارس متنوع، گاهی مدرسی یافت می شوند که در زمان حاضر موضوعیتی ندارند و به عبارتی تاریخ مصرف شان تمام شده است با این وجود همچنان به فعالیت خود ادامه می دهند. این مسئله، کارکردهای پنهان و آشکاری ایجاد کرده است که مورد نظر موسسین نبوده و کارکرد مطلوب مدرسی را که مورد نیاز نظام اجتماعی ماست را تحت تاثیر خود قرار داده است. به نظر می رسد آسیب هایی در تنوع مدارس وجود دارد که کارکردهای آموزشی و تربیتی مدارس را زیر نفوذ خود قرار داده و نیاز به تبیین و بررسی بیشتری دارد تا از جهت گیری منفی آنها کاسته شود و در صورت وجود کارکردهای مثبت در تقویت آن کارکردها کوشش گردد (نظری و نوری زاده، ۱۳۹۳).

مدارس به عنوان نهاد اجتماعی- آموزشی، و موقعیتی که در آن ها عمل انتقال شناخت در قالب روابط اجتماعی انجام می گردد (یمینی دوزی سرخابی، ۴۴۸) به صورت های مختلف تحلیل می گردند. یکی از تحلیل های موجود در نظام های آموزشی، تحلیل مدارس بر اساس کارکردگرایی می باشد. نظام آموزش و پرورش دارای کارکردهای آشکار و پنهان است. کارکردهای آشکار همان برنامه درسی و چارچوب های آموزشی تعریف و تصویب شده هستند. در حالی که کارکرد های پنهان (برنامه درسی پنهان) تصویب شده نیستند. برای نمونه الگوبرداری فراگیر از معلم، یک برنامه درسی پنهان است (ستوده و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۹) که به عنوان یک کارکرد عمومی در همه مدارس تلقی می گردد.

کارکرد آشکار و پنهان دو اصطلاح متقابل برای بیان نقش و منظور عملی اعمال، عادات و رسوم و نهادهای اجتماعی در جامعه است و دو قطب پدیده های آشکار و پنهان پدیده های اجتماعی همیشه یکسان نیستند و در مواردی هم اختلاف شان چندان بارز نیست (استالی براس و آلن، ۱۹۸۲، ترجمه پاشایی، ۱۳۶۹: ۶۰۸).

^۱ کارکرد ترجمه واژه Function است که از ریشه لاتینی Functio به معنای انجام یک وظیفه گرفته شده است و در فارسی معادل هایی چون نقش، عمل، خدمت، شغل یافته است. در زبان ریاضی کارکرد به معنای تابع است و در علوم اجتماعی نقشی را می رساند که یک جزء از کل تقبل کرده و به انسجام می رساند (ریترز، ترجمه ثلاثی، ۱۳۸۲). خلاصه این که کارکرد به مجموعه فعالیت های گفته می شود که در جهت برآوردن یک نیاز یا نیازهای نظام انجام می گیرد (اسکید مور، ۱۳۸۵). شاید بتوان گفت مسلط ترین نگرش در جامعه شناسی معاصر در غرب، نگرش اصالت کارکرد (Functionalism) است که ریشه های فکری آن نخست به نظریه پردازانی همچون آگوست کنت، هربرت اسپنسر و امیل دورکیم و در معاصرین به تالکوت پارسونز باز می گردد. صاحب نظران برای مدارس کارکردهای متفاوتی از جمله کارکرد اجتماعی، اقتصادی، جنسیتی و نژادی، مشروعیت بخشی، کنش ارتباطی، بازتولید فرهنگی، انتخاب عقلانی، سرمایه اجتماعی و تعریف نموده اند.

برای مثال، بسیاری از اعمال و رفتارهای دانش آموزان را در مدرسه می توان در زمره کارکرد های پنهان که دارای تاثیرات عمیقی هستند دانست که می توانند در شیوه پرورش فراگیران بسیار تاثیر گذار باشند با توجه به هدف هایی که برای آموزش و پرورش در نظر گرفته شده است، برنامه درسی پنهان می تواند در تحقق بسیاری از این هدف ها تاثیر مثبت داشته باشند (ستوده و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۸-۸۰).

مطالعه آموزش و پرورش نیز این امر را اثبات می کند که رفتارهای دانش آموزان در مدارس بیشتر در حیطه کارکردهای پنهان است تا کارکرد آشکار (ستوده و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۱-۸۲)؛ لذا، مسئولین مربوطه بایستی برای موفقیت در امر هدایت صحیح رفتار های دانش آموزان، سعی در تبیین دقیق این کارکردها نموده؛ تا در نتیجه در حل مسائل رفتاری-شناختی دانش آموزان موفق شوند. بسیاری از کارکرد های پنهان آموزش و پرورش در کشور ما به گونه ای است که یکی از نتایج آن ایجاد تعارض در بدنه آموزش و پرورش می باشد. از نمونه کارکردهای پنهان آموزش و پرورش بدین قرار می باشد: ۱) عقب ماندگی نظام آموزشی از تحولات و پیشرفت ها ۲) کهنگی برنامه درسی ۳) تکنولوژی ارتباطات و ساختار آموزش و پرورش ۴) نقش نیروی انسانی (ستوده و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۱-۸۲). از دلایل اصلی بوجدآمدن چنین کارکردهایی در مدارس، ناهمبستگی بین مدارس مختلف کشور -بالاخص مدارس غیر انتفاعی- می باشد که موجب چند قطبی شدن نگرش های افراد جامعه به این مدارس شده است (گلپور، و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۹۳-۳۱۸). چند قطبی شدن نگرشها نیز باعث تنزل کارکرد های مثبت این مدارس گردیده است. از سوی دیگر، نگرش تک محوری (تاکید بر بعد آموزش بجای تاکید بر بعد پرورشی) در تعدادی از این مدارس، کارکرد های این نوع مدارس را در هاله ای از ابهام قرار داده است.

صفار حیدری (۱۳۸۳) در مقاله ای تحت عنوان بررسی انتقادی کارکردهای مدارس در دوران نو اشاره می کند که در دیدگاه انتقادی، کارکرد اساسی مدرسه بازتولید مناسبات تبعیض آمیز اجتماعی - اقتصادی است. بر اساس این دیدگاه دگرگونی های کارکرد مذکور بدون تغییر بنیادی جوامع از لحاظ اجتماعی - سیاسی امکان پذیر نیست. با این حال متفکرانی چون هابرماس برآنند که می توان به اصلاح کارکرد تبعیض آمیز مدارس در جوامع جدید پرداخت. برای انجام این کار او نظریه کنش ارتباطی را برای اصلاح کارکردهای مدارس جدید مطرح می کند.

گل پرور و عریضی (۱۳۸۳) در مقاله ای تحت عنوان رابطه نحوه نگرش به مدارس غیر انتفاعی با رویکردهای عدالت اجتماعی، نشان دادند که: در بعد نگرش اجتماعی به مدارس غیر انتفاعی، با رویکرد برابری و عدالت اجتماعی، هم چنین نگرش اجتماعی به مدارس غیر انتفاعی و رویکرد برابری و نیاز (به طور مشترک)، رابطه معکوس معنادار وجود دارد. نامبرگان در مقاله ای دیگر (۱۳۸۲) تحت عنوان بررسی نگرش افراد جامعه نسبت به مدارس غیر انتفاعی در شهر اصفهان نتایجی را عنوان کردند که حاکی از آن بود که: وضعیت آموزشی در این مدارس نسبت به مدارس دولتی بالاتر نیست.

مقدسی (۱۳۷۳) در مطالعه خود برخی از ویژگی های مدارس غیرانتفاعی با مدارس دولتی مقطع متوسطه

شهر اهواز را مورد بررسی و مقایسه قرار داده است. در این مطالعه طی بیست و یک شاخص مدارس غیر انتفاعی و دولتی مقایسه شده‌اند. نتایج بدست آمده در زمینه درون‌داد مدارس شامل وضعیت اقتصادی، سطح تحصیلات اولیاء، وضعیت دوره‌های آموزشی ضمن خدمت معلمان، وضعیت اخذ شهریه، و نسبت شاگرد به کلاس به نفع مدارس غیر انتفاعی با حداقل ۹۵ درصد اطمینان معنی‌دار بود. فقط در نسبت کتاب به دانش آموز به نفع مدارس دولتی تفاوت معنی‌دار بود. نتایج در زمینه فرآیند نظام مدارس شامل: شامل مهارت‌ها و فنون تدریس و استفاده از طرح درسی، روش تدریس مناسب، میزان و نحوه استفاده از وسایل کمک آموزشی و تعداد و نوع ارزشیابی‌های انجام شده، هیچ تفاوتی را بین مدارس دولتی و غیرانتفاعی در هیچ شاخص نشان نداد. نتایج در زمینه برونداد مدارس تفاوت معنی‌داری را بین مدارس دولتی و غیر انتفاعی در شاخص‌های نمرات تحصیلی، میزان رضایت دانش‌آموزان از مدرسه و تا حدودی رضایت دانش‌آموزان از معلمان نشان داد.

حیدری چروده (۱۳۷۶) در طرح بررسی تطبیقی کارآمدی سازمانی مدارس غیرانتفاعی و دولتی دوره متوسطه شهر مشهد، به بررسی تطبیقی کارآمدی مدارس غیرانتفاعی و دولتی پرداخته است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که میزان کارآمدی مدارس غیرانتفاعی بیشتر از مدارس دولتی است و متغیرهای جنسیت، انطباق با محیط و یکپارچگی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر کارآمدی مدارس متوسطه گذاشته‌اند.

قدیری (۱۳۸۰) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر در انتخاب مدارس غیر انتفاعی توسط والدین بر اساس موقعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده‌ها پرداخت. نتایج پژوهش به شرح زیر بوده است: ۱- رابطه معناداری بین موقعیت اقتصادی خانواده‌ها با جنبه آموزشی مدارس غیر انتفاعی بعنوان یکی از علل انتخاب مدارس غیر انتفاعی وجود نداشت. ۲- رابطه معناداری بین موقعیت اجتماعی خانواده‌ها با جنبه فرهنگی و تربیتی مدارس غیر انتفاعی وجود داشت. ۳- خانواده‌های قرار گرفته در موقعیت اقتصادی و اجتماعی پایین نسبت به دو قشر متوسط و بالا بیشتر دچار فشار هنجاری بودند و در نتیجه در انتخاب مدارس غیر انتفاعی، فشار هنجاری بعنوان یکی از علل انتخاب برای قشر پایین نسبت به دو قشر دیگر متوسط و بالا تأثیر بیشتری داشت. ۴- صرف‌نظر از موقعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده‌ها، جنبه آموزشی مدارس غیر انتفاعی بیش از دو عامل دیگر (فرهنگی و تربیتی و فشار هنجاری) در انتخاب مدارس غیر انتفاعی توسط والدین برای فرزندان نقش داشته است.

رفعت‌جاه (۱۳۷۶) در طرح "بررسی عوامل مؤثر در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی" نشان داد که پیشینه تحصیلی، نوع مدرسه، تسهیلات مدرسه، جنس، پایگاه اجتماعی، عزت نفس و آرمان تحصیلی سهم بیشتری در تبیین و پیش‌بینی عملکرد آموزشی افراد دارند.

نتایج پژوهش تیموری (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان مقایسه کیفیت آموزشی مدارس دولتی با مدارس هیأت امنایی، حاکی از آن است که، کیفیت آموزشی مدارس راهنمایی هیأت امنایی از دیدگاه دبیران، مدیران و دانش‌آموزان بالاتر از مدارس دولتی است. از دیگر سوی، مولفه‌هایی نظیر امکانات آموزشی، فوق برنامه،

رسالت تربیتی، ارزشیابی مستمر، راهبرد های نوین تدریس، مهارت های اجتماعی بین دو نوع مدارس از نظر دبیران و مدیران تفاوت معنی دار ندارد ولی از نظر دانش آموزان تفاوت معنی دار دارد. حسینی (۱۳۸۹) در مطالعه خود تحت عنوان نظام حقوقی حاکم بر مدارس غیرانتفاعی به مبحث کارکردهای مدارس غیرانتفاعی پرداخته شده است. از جمله کارکردها می توان به مشارکت مردم در امر تربیت اشاره نمود. طرح پژوهشی تحت عنوان مقایسه بهره هوشی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مدارس نمونه دولتی، نمونه مردمی و غیر انتفاعی دوره راهنمایی مازندران که توسط خلیلی (۱۳۷۴) به انجام رسید، حاکی از آن است که هیچ کدام از مدارس سه گانه (نمونه دولتی، نمونه مردمی و غیر انتفاعی) در هیچ یک از پایه های تحصیلی با هم از نظر هوشی تفاوت معناداری ندارند اما، در پایه سوم راهنمایی وضع نمرات مدارس نمونه دولتی و نمونه مردمی بهتر از مدارس غیر انتفاعی است از سوی دیگر، تفاوت معناداری بین وضع نمرات مدارس نمونه دولتی و نمونه مردمی نیست.

توکلی (۱۳۷۸) در مطالعه ای که پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دچار نقص شنوایی در مدارس تلفیقی و مدارس استثنایی را مقایسه می کرد نشان داد تلفیق باعث ملاقات و کنش و واکنش بین دانش آموزان استثنایی و عادی می گردد و نگرش افراد عادی به طور واقع بینانه شکل می گیرد و در جهت مثبت تغییر می کند. اصلی ترین هدف تلفیق یا فراگیر سازی ایجاد امکان متقابل بین افراد عادی با افراد دارای معلولیت و از بین بردن فاصله بین معلولیت و جامعه است. در این راستا مدارس تلفیقی نیز فرصت تحصیل را برای دانش آموزان دارای معلولیت در کنار دانش آموزان عادی و در محیطی با حداقل محدودیت فراهم می آورند (ادیب سرشکی، ۱۳۸۳). تحقیقات بسیاری به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت برنامه های فراگیرسازی پرداخته اند و پذیرش دانش آموزان استثنایی از طرف دانش آموزان عادی را به مثابه یکی از عوامل مؤثر برشمرده اند. برای مثال واقن^۱، ایلوم و اسشام^۲ (۱۹۹۶) و فیلدز^۳ (۱۹۹۵) نشان داده اند که دانش آموزانی که به وسیله دوستان خود در مدارس فراگیر پذیرفته نمی شوند، بیشتر در معرض اخراج شدن از مدرسه هستند و در نتیجه برای کسب مهارت ها و اعتبار اجتماعی لازم، در مراحل بعدی زندگی فرصت کمتری خواهند داشت (ادیب سرشکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۴۹).

شیفلبن^۴ و فارل^۵ (۱۹۸۲) در پی مطالعاتی که به مدت ۸ سال بر روی گروه نمونه ای از دانش آموزان سال هشتم مدرسه ای در شیلی انجام دادند، به یک الگوی نابرابری در آموزش دست یافتند. آنان ضمن اثبات این امر که "مدرسه نقش ابزاری را در گزینش اجتماعی" ایفا می کند چهار مرحله اساسی از فرآیند گزینش را

¹ Vaqn

² Assham Aylbum

³ Fields

⁴ Schiefelbein

⁵ Farrell

تفکیک کردند که عوامل مرتبط به تبار اجتماعی در بین آنها نقش مهمی ایفا می کنند.^۱ آستین^۲ (۱۹۹۰) در تحقیقی با عنوان ارزیابی ارزیابی و فرصت های برابر آموزشی به بررسی نقش ارزیابی های مناسب دانش آموزان در عدالت آموزشی پرداخت. تحقیق وی به شیوه کیفی و در میان گروه های مختلف ذی نفع آموزشی انجام شده است. نتایج تحقیق وی بیان کننده ضعف ابزارهای سنجش یادگیری و توانایی یادگیری دانش آموزان و کمک به آنها در ورود به مقاطع دیگر تحصیلی می باشد. همانطور که مشهود است در کشور ما، پژوهش دقیق و مرتبط در زمینه کارکرد های آشکار و پنهان تنوع و چندگونگی مدارس صورت نپذیرفته است و بیشتر پژوهش ها در زمینه نگرش سنجی یا جایگاه مدارس - بالاخص در بررسی مدارس غیرانتفاعی - می باشد. لذا خلاء انجام چنین پژوهش هایی احساس می شود و مطالعه اخیر در نوع خود با توجه به کارکردهایی که مورد بررسی قرار می دهد لذا، در این پژوهش با توجه به این که مهم ترین انگیزه در ایجاد مدارس متنوع، پاسخگویی به ویژگی ها و نیازهای متفاوت دانش آموزان بوده است، ابتدا سعی در شناسایی دقیق کارکرد های پنهان آموزشی - تربیتی مدارس چند گانه ایران است، و در ادامه نیز سعی در ارائه راهبردهایی برای مدارس چند گانه کشور، با در نظر داشت کارکرد های پنهان آنها و با هدف، بالا بردن سطح کیفیت آموزشی - تربیتی آنان می باشد.

سؤالات تحقیق

کارکردهای پنهان مدارس چندگانه(عادی دولتی، غیر دولتی، استعدادهای درخشان، نمونه دولتی، هیات امنایی، شاهد، ایثارگران، راه دور، بزرگسالان، مدارس وابسته و مدارس استثنایی) در کلیه مدارس متوسطه شهر تهران چیست؟

با چه راهکارهایی می توان آثار و کارکردهای مثبت را تقویت کرد و آثار و کارکردهای منفی را کاهش داد؟

روش شناسی تحقیق

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری، شامل دانش آموزان دختر و پسر، والدین، مدیران مدارس عادی دولتی، غیر دولتی، استعدادهای درخشان، نمونه دولتی، هیات امنایی، شاهد، ایثارگران، راه دور، بزرگسالان، مدارس وابسته و مدارس استثنایی در کلیه مدارس متوسطه شهر تهران است.

^۱ الف: نابرابری در "دستیابی به تحصیلات" که از طریق معیارهای پذیرش، کمک مالی و مکان یابی جغرافیایی و غیره مشخص می شود. ب: نابرابری در "ادامه" تحصیلات " که از طریق نسبت دوساله ها، ترک تحصیل کنندگان و فارغ التحصیلان تعریف می شود. ج: نابرابری در محصول و یا به عبارت بهتر، نتایج فوری، که از طریق تشخیص قابلیت ها از طریق نتایج امتحانات، آزمونها و غیره. د: نابرابری در نتایج و یا بهتر بگوییم، نابرابری در "مفید بودن نتایج" که از طریق موقعیت و وضعیت اجتماعی بعد از پایان تحصیلات رسمی تعریف می شود. در مجموع، سه مورد اول، مربوط به گزینش در سطح آموزش رسمی است و مورد چهارم نیز در زمینه ارتباط بین آموزش و پرورش و زندگی روزمره است.

² Astin

برای انجام آن از روش نمونه گیری هدفمند استفاده شد. نمونه آماری در پژوهش حاضر انتخاب یک نفر از بین دانش آموزان، یک نفر از بین والدین، یک نفر از بین مدیران، از هر نوع مدرسه، در هر کدام از نواحی آموزش و پرورش است.

روند اجرای کار

با توجه به پیشینه و نحوه گردآوری داده های این پژوهش که از نوع توصیفی است، از روش تحقیق اجرای جلسات کانونی^۱ استفاده شد.

ابزارهای اندازه گیری

برای این مطالعه از دو ابزار محقق ساخته استفاده شد: اول: با توجه به اهداف و سوالات تحقیق دو پرسشنامه نیمه ساختار یافته که نزدیک به هم بودند برای مصاحبه با صاحب نظران و دست اندرکاران حوزه های ستادی وزارت آموزش و پرورش ساخته و اجرا شد. دوم: براساس تحلیل کیفی از مصاحبه های انجام شده و در چارچوب شش ساحت سند تحول، ۶۲ کارکرد شناسایی و بعد از اصلاحات متعدد ۳۰ کارکرد در قالب سه مجموعه سوال ۸ گانه از مدیران و معلمان، والدین و دانش آموزان برای اجرا در جلسات کانونی تنظیم گشت از بین این ۳۰ کارکرد، ۱۸ کارکرد پنهان آموزشی- تربیتی در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است (نظری، نوری زاده، ۱۳۹۳).^۲

جمع بندی نتایج

در جلسات کانونی برگزار شده ۱۸ کارکرد مورد بررسی قرار گرفت که نتایج بررسی هر کارکرد در هر نوع مدرسه از مدارس ۱۱ گانه به شرح جدولی است که توصیف وضعیت هر نوع مدرسه در مورد کارکرد مورد نظر

^۱ گروه کانونی (focus group) یکی از تکنیک های مصاحبه کیفی است که گروه را به تفکر و تبادل نگرش ها و ایده ها بر می انگیزد در حالی که ممکن است به راحتی در طول جلسات مصاحبه مستقیم انفرادی ظهور نیابد (براون، ۱۹۹۹؛ گال، ۱۹۴۲، ترجمه احمد رضا نصر، ۱۳۸۳) این روش یک روش کیفی و مناسب برای ژرفایی جمعیت های محدود است. در این روش اطلاعات غنی و پرمایه ای در خصوص یک موضوع از جمعیت محدود گردآوری و با هدف دستیابی به کنه واقعیت تحلیل می شود. در روش جلسات کانونی، جلسات گفتگو و تبادل نظر مشترکی با حضور افراد واجد تخصص و تجربه در با موضوع و با محوریت یک میانجی تشکیل می شود. هدف از تشکیل جلسات کانونی، ارائه راه کارهایی برای مواجهه مناسب با یک مسئله و دستیابی به ایده هایی در باب آن است (کرم الهی، ۱۳۹۱).

^۲ کارکردهای احصاء شده بر اساس مصاحبه ها شامل ۶۲ کارکرد آموزشی و تربیتی پنهان و آشکار مثبت و منفی بود که در ساحت اعتقادی، عبادی اخلاقی ۹ کارکرد، در ساحت سیاسی اجتماعی ۱۱ کارکرد، در ساحت زیستی بدنی ۸ کارکرد، در ساحت زیبایی شناختی هنری ۸ کارکرد، در ساحت اقتصادی حرفه ای ۷ کارکرد، در علمی فناوری ۷ کارکرد و ۱۲ کارکرد مشترک نیز شناسایی شد. برای هر نوع مدرسه سعی شد سه جلسه برگزار شود و در مجموع برای هر نوع مدرسه از مجموع ۶۲ کارکرد شناسایی شده ۳۰ کارکرد مورد بررسی قرار گرفت. در مجموع ۱۶۰ نفر در ۲۵ جلسه کانونی که در خلال ۵/ ماه اجرا شد شرکت داشتند و نقطه نظرات آنان مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت (نظری، نوری زاده، ۱۳۹۳).

نوع مدرسه	کارکرد اول	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	ارکرد آشکار	ارکرد آشکار	ارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	انتظار پاداش بدون تلاش	مشترک	منفی	موزشی	ربیتی	موزشی	تربیتی
استثنایی	مطرح نیست و نمره واقعی است						
ایشاگران	مطرح نیست و نمره واقعی است						
بزرگسالان	شائبه آن به قوت مطرح است						
آموزش از راه دور	نمره‌ها عمدتاً واقعی است و مانند دیگر مدارس بزرگسال است ولی اطلاع‌رسانی‌های نادرست در مورد این مدارس شدید بوده است.						
سمپاد	مطرح نیست و نمره واقعی است و نمره پایین خطر اخراج را در پی دارد.						
شاهد	مطرح نیست و نمره واقعی است						
عادی دولتی	مطرح نیست و نمره واقعی است ولیکن زمینه وجود این مشکل مشهود و تمایزانی به مقطع قبل مربوط است.						
غیردولتی	اگرچه سعی بر اخذ نمره واقعی است ولی این انتظار تلویحا وجود دارد						
نمونه	مطرح نیست و نمره واقعی است و نمره پایین خطر اخراج را در پی دارد						
وابسته	مطرح نیست و نمره واقعی است						
هیات امنایی	مطرح نیست و نمره واقعی است						

نوع مدرسه	کارکرد دوم	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	نتیجه گرایی	مشترک	منفی	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	مطرح نیست						
ایثارگران	مطرح نیست						
بزرگسالان	مطرح است ولی بیشتر در راستای اخذ مدرک است						
آموزش از راه دور	مطرح است ولی تحت اخذ مدرک است						
سمپاد	به شدت مطرح است و متاثر از کنکور است						
شاهد	مطرح است و متاثر از کنکور است						
عادی دولتی	مطرح است و متاثر از کنکور است						
غیردولتی	مطرح است و متاثر از کنکور است						
نمونه	مطرح است و متاثر از کنکور است						
وابسته	مطرح نیست زیرا جو مدرسه رقابتی نیست						
هیات امنایی	مطرح است و متاثر از کنکور است						

نوع مدرسه	کارکرد سوم	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	وجود انگیزه تحصیلی	مشترک	ثبت	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	در نایبانیان مطلوب تر است در دیگر ناتوانی ها تحت تاثیر ضعف امکانات ضعیف تر است						
ایثارگران	با قوت مطرح است						
بزرگسالان	پایین است						
آموزش از راه دور	پایین است						

با قوت مطرح است							سمپاد
مطرح است							شاهد
توسعه مدارس خاص و وجود دانش آموزان پذیرفته نشده آن مدارس در مدارس دولتی انگیزه تحصیلی را تنزل داده است							عادی دولتی
مطرح است							غیردولتی
با قوت مطرح است							نمونه
با قوت مطرح است							وابسته
مطرح است							هیات امنایی
کارکرد	ارکرد	ارکرد	ارکرد	نوع	ساحت تعلیم و تربیت	کارکرد چهارم	نوع مدرسه
پنهان	پنهان	آشکار	آشکار	کارکرد			
تربیتی	موزشی	تربیتی	آموزشی	ثبت	زیبایی شناختی- هنری	توجه به آراستگی ظاهری و فردی	
عمومات تحت تاثیر شرایط مالی خانواده ها قرار داشت							استثنایی
اصلا مطرح نیست							ایثارگران
چندان مطرح نیست و بیشتر متاثر از شرایط جامعه است تا مقررات آموزش و پرورش							بزرگسالان
به صورت پررنگ مطرح نیست							آموزش از راه دور
در حد معمول مطرح است							سمپاد
در حد معمول مطرح است							شاهد
در حد معمول مطرح است							عادی دولتی
در حد معمول مطرح است							غیردولتی
در حد معمول مطرح است							نمونه
با قوت مطرح است							وابسته
در حد معمول مطرح است							هیات امنایی

نوع مدرسه	کارکرد پنجم	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	التزام به ارزش‌های نظام	اعتقادی، عبادی، اخلاقی	ثبت	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	چندان مطرح نیست						
ایثارگران	به قوت مطرح است						
بزرگسالان	چندان مطرح نیست						
آموزش از راه دور	چندان مطرح نیست						
سمپاد	در حد معمول مطرح است						
شاهد	بیشتر از دیگر مدارس مطرح است						
عادی دولتی	در حد معمول مطرح است						
غیردولتی	در حد معمول مطرح است						
نمونه	در حد معمول مطرح است						
وابسته	به صورت برجسته بیشتر از دیگر مدارس مطرح است						
هیأت امنایی	در حد معمول مطرح است						

نوع مدرسه	کارکرد ششم	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	تکریم معلمان	اجتماعی-سیاسی	ثبت	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	در نابینایان چشم‌گیر است در دیگر ناتوانی ها هم البته مطرح است						
ایثارگران	در حدشایسته ای مطرح است						

بزرگسالان	به صورت پررنگ مطرح نیست
ن	
آموزش از راه دور	به صورت پررنگ مطرح نیست
سمپاد	در حد معمول مطرح است
شاهد	در حد معمول مطرح است
عادی دولتی	در حد معمول مطرح است
غیردولتی	در حد معمول مطرح است
نمونه	در سطح دانش آموزان مطرح است ولیکن متولیان آموزش و پرورش مناطق برای کار چشم‌گیر و سخت معلمان این مدارس مایه ازایی در نظر ندارند
وابسته	با قوت مطرح است
هیات امنایی	در حد معمول مطرح است

نوع مدرسه	کارکرد هفتم	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	وجود فضای رقابتی	اجتماعی-سیاسی	نفی	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	چندان مطرح نیست						
ایثارگران	مطرح است ولی با شکلی مثبت و مطلوب						
بزرگسالان	چندان مطرح نیست						
ن	مطرح نیست						
آموزش از راه دور	به شدت مطرح است						
سمپاد	مطرح است						
شاهد	مطرح است						

عادی دولتی	مطرح و تحت تاثیرکنکور است
غیردولتی	بیش از دیگر مدارس مطرح است
نمونه	با شدت مطرح است
وابسته	مطرح نیست
هیات امنایی	مطرح است زیرا تحت تاثیر کنکورند

نوع مدرسه	کارکرد هشتم	ساخت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	تعالی کیفیت فعالیت های آموزشی و تربیتی	علمی فناوریانه	ثبت	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	-						
ایثارگران	-						
بزرگسالان	به صورتی ضعیف مطرح است						
آموزش از راه دور	-						
سمپاد	با شدت مطرح است و متاثر از کنکور است						
شاهد	مطرح است و متاثر از کنکور است						
عادی دولتی	مطرح است و متاثر از کنکور است						
غیردولتی	مطرح است و متاثر از کنکور است						
نمونه	مطرح است و متاثر از کنکور است						
وابسته	با قوت مطرح است						
هیات امنایی	مطرح است و متاثر از کنکور است						

نوع مدرسه	کارکرد نهم	ساحت تعلیم و تربیت	نوع کارکرد	کارکرد آشکار	کارکرد آشکار	کارکرد پنهان	کارکرد پنهان
	وجود احساس غرور کاذب	اجتماعی-سیاسی	منفی	آموزشی	تربیتی	آموزشی	تربیتی
استثنایی	-						
ایثارگران	-						
بزرگسالان	مطرح نیست						
آموزش از راه دور	-						
سمپاد	مطرح است و شدت دارد						
شاهد	در حد معمول مطرح است						
عادی دولتی	در حد معمول مطرح است						
غیردولتی	در حد معمول مطرح است						
نمونه	مطرح است						
وابسته	چندان مطرح نیست						
هیأت امنایی	اندکی مطرح است ولی شدت ندارد						

بحث و نتیجه گیری

از مهمترین نکات مثبت تنوع مدارس، توجه به نیازها و استعداد های متفاوت می باشد. این مسئله می تواند یکی مهمترین فلسفه های رویکرد به تنوع مدارس باشد (نظری، نوری زاده، ۱۳۹۳). اما، ویژگی های جامعه معاصر بالاخص در بعد تعلیم تربیت ویژگی "پیچیدگی" است (شعاری نژاد، ۱۳۸۸). یکی از عوامل اصلی این پیچیدگی در نظام آموزش و پرورش ما، کارکرد پنهان مدارس می باشد که تنوع و چندگونگی مدارس، این پیچیدگی را مضاعف کرده است. این کارکرد های پنهان درک، و حل مسائل آموزش و پرورش را با پیچیدگی خاصی روبرو ساخته است.

در مقاله حاضر ۱۸ کارکرد پنهان مورد بررسی قرار گرفته است همانطور که در جداول مشهود است، کارکردهای: انتظار پاداش بدون تلاش، نتیجه گرایی، وجود انگیزه تحصیلی، وجود فضای رقابتی، عدالت آموزشی جزء کارکرد های پنهان تنوع مدارس در بخش آموزشی بودند. و کارکرد های توجه به آراستگی ظاهری و فردی، التزام به ارزش های نظام، تکریم معلمان، وجود احساس غرور کاذب، وجود احساس خود کم بینی، وجود احساس تفاوت طبقاتی، فرار مغزها، سطحی سازی ارزش های دینی، وجود علاقه به نماز و شعائر دینی، گرایش به فعالیت های اجتماعی، ایجاد احساس شکست تحصیلی جزء کارکرد های پنهان تنوع مدارس در بخش تربیتی بودند. و تعالی کیفیت فعالیت های آموزشی و تربیتی جزء کارکرد مشترک آموزشی- تربیتی می باشد.

در این میان کارکرد نتیجه گرایی، از جمله کارکردهای منفی در همه ی انواع مدارس است که ما بجز مدرسه استثنایی مشهود است. که به زعم همه ی افراد حضور در جلسات، به عنوان یکی از مشکلات اصلی انواع مدارس کشور ماست. از سوی دیگر، تاکید بر بعد زیبایی شناختی و هنری که به عنوان یکی از ساحت ها، و اصول و اساس تربیت که از سوی اکثر اندیشمندان اسلامی و غربی مورد تاکید است (شریعتمداری، ۱۳۹۰؛ اسعدی، ۱۳۸۷؛ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش)، در انواع مدارس ما کمتر مورد توجه قرار گرفته است. برای مثال، در انواع مدارس ما، آنچنان که نیاز است، به کلاس های فوق برنامه هنری توجه نمی شود و در برخی از مدارس نظیر مدرسه ایثارگران، بزرگسالان و راه دور اصلا توجهی نمی شود. از جمله مسائل مهم دیگر که تنوع مدارس، به آن بیشتر دامن زده است، وجود غرور کاذب، که در دانش آموزان مدارس سمپاد به شدت مطرح است، و از سوی دیگر وجود احساس خود کم بینی و وجود احساس شکست که در مدارس بزرگسالان و هیأت امنایی مطرح است. مسئله مهم دیگر، که به نوعی همه مسئولین مدارس دیگر نسبت به آن اذعان داشتند به غیر از مسئولین مدارس سمپاد، مسئله فرار مغز ها است. به عبارت دیگر، یکی از کارکرد های تربیتی مدارس سمپاد، نمونه و هیأت امنایی مسئله فرار مغزها است (نظری و نوری زاده، ۱۳۹۳).

پیشنهادهای کاربردی و پژوهشی

ادغام مدرسی که دارای کارکرد های آشکار و پنهان مشترک هستند، تاکید بر ساحت زیبایی شناختی و هنری در برنامه درسی آشکار و پنهان انواع مدارس، انجام پژوهشی مشابه بر روی مدارس مقاطع مختلف تحصیلی کشور، انجام پژوهشی با هدف پیشگیری از آسیب های ادغام مدارس متنوع و...

منابع

- ادیب سرشکی، نرگس (۱۳۸۳). میزان پذیرش دانش آموزان استثنایی توسط دانش آموزان عادی در مدارس فراگیر. گزارش طرح تحقیقاتی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- استالی براس، الویر- بولوک، آلن (۱۹۸۲). ترجمه ع.پاشایی، فرهنگ اندیشه نو ۱۳۶۹، تهران: مازیار
- اسعدی، سید حسن (۱۳۸۷)، فلسفه از آغاز تا مطهری، مشهد: آستان قدس رضوی
- اسکیدمور، ویلیام، تفکر نظری در جامعه‌شناسی، جمع مترجمان، تهران، نشر سفیر، ۱۳۷۲
- توکلی، مهین (۱۳۷۸). مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دچار نقص شنوایی در سیستم تلفیقی و سیستم مدارس خاص . سازمان آموزش و پرورش استثنایی.
- تیموری، بهنام اسحق (۱۳۹۰)، پایان نامه ای تحت عنوان مقایسه کیفیت آموزشی مدارس دولتی با مدارس هیات امنایی، به راهنمایی محمد غفاری، دانشگاه آزاد واحد تنکابن، مقطع کارشناسی ارشد، رشته مدیریت آموزشی
- حسینی، اشرف السادات (۱۳۸۹). پایان نامه ای تحت عنوان نظام حقوقی حاکم بر مدارس غیرانتفاعی، به راهنمایی محمد حسن حبیبی ، مقطع کارشناسی ارشد، رشته حقوق عمومی، دانشگاه تهران (پردیس قم)
- حیدری چروده، مجید (۱۳۷۶) بررسی تطبیقی کارآمدی سازمانی مدارس غیرانتفاعی و دولتی دوره متوسطه شهر مشهد. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد
- خلیلی، علامرضا (۱۳۷۴)، طرح پژوهشی تحت عنوان مقایسه بهره هوشی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مدارس نمونه دولتی، نمونه مردمی و غیر انتفاعی دوره راهنمایی مازندران ، تحت نظارت قاسم پوریا
- رفعت جاه، مریم (۱۳۷۶) بررسی عوامل مؤثر در عملکرد تحصیلی دانش آموزان مدارس غیرانتفاعی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران: دانشکده علوم اجتماعی

ستوده، هدایت الله - بقایی سرابی، علی (۱۳۸۷). جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران: ندای آریا
شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۸). فلسفه ی جدید تربیت، تهران: اطلاعات

شریعتمداری، علی (۱۳۹۰) مربیان بزرگ، تهران: سمت

صفار حیدری، حجت (۱۳۸۳). بررسی انتقادی شواری عالی آموزش و پرورش، و شورای عالی انقلاب
فرهنگی (۱۳۹۰) سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (سند مشهد مقدس).

کارکردهای مدارس در دوران نو، مجله دانش و رفتار، دانشگاه شاهد، سال یازدهم، شماره ۹، ۸۹-۷۹

قدیری، حسن (۱۳۸۰). بررسی عوامل موثر در انتخاب مدارس غیر انتفاعی توسط والدین بر اساس موقعیت
اقتصادی و اجتماعی خانواده ها (با تکیه بر مطالعه در شهر تهران). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت
مدرس

کرم الهی، نعمت الله، آقاسی، محمد (۱۳۹۱) بررسی گرایش دختران دانشجو به حجاب و بدحجابی، فصلنامه
مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۱، صص ۱۳۹-۱۷۲

گال، مردیت- بورگ، والتر- گال، جویس (۱۹۴۲). روش های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و
روانشناسی، ترجمه احمد رضا نصر، حمید رضا عریضی، محمود ابوالقاسمی، خسرو باقری... ۱۳۸۳، تهران:
سمت

گل پرور، محسن. عریضی، سید حمید رضا، ۱۳۸۲، مقاله ای تحت عنوان: بررسی نگرش سنجی افراد جامعه
نسبت به مدارس غیر انتفاعی در شهر اصفهان، فصلنامه آموزه، شماره ۱۸-۲۴، صص ۶۹-۵۷

گلپرور، محسن، و عریضی حمید رضا (۱۳۸۳)، مقاله ای تحت عنوان: رابطه نحوه نگرش به مدارس غیر
انتفاعی با رویکرد های عدالت اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۲۹۳-۳۱۸.
گلشن فومنی، محمد رسول (۱۳۸۰). جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران: دوران، چاپ سوم

مقدسی، رضی (۱۳۷۳). بررسی و مقایسه برخی از ویژگی های مدارس غیرانتفاعی با مدارس دولتی مقطع
متوسطه شهر اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.

نظری، بهروز، نوری زاده، امیر(۱۳۹۳). طرح پژوهشی تحت عنوان: بررسی کارکردهای آشکار و پنهان تنوع و چندگونگی مدارس (باتوجه به اهداف مصوب)، تهران: شورای عالی آموزش و پرورش

Astin.W.Alexander(1990).Educational assessment and educational equity. American journal of education, vol98, no 4

Brown, j. B(1999). The use of focus groups in clinical research. In(Eds.) Crabtree , b . f & Mller, Willam L. Doing dualitative research (2nd ed.) (pp. 109-124) . thousand Oaks: Sage

Schiefelbein,Emesto; Farrell,josoph,(1982)Eight years of their lives:through schooling to the about market in chile.ottawa,the international Development center.